

รูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารบนฐานทรัพยากรทางธรรมชาติและทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ตำบลหนองเม็ก

อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม

Model of Creating Sustainable Food Security of Households in NongMek Sub-District, Nachueak District, MahaSarakham Province

อัญชนก ปะวะละ¹ และ รศ.ดร.ภณิตา สุนทรไชย²

Tunyachanok Pawala and Assoc. Prof. Dr. Phanita soonthornchai

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้กระบวนการวิจัยการประเมินสถานะชุมชนแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจงในเขตพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคามจำนวน400 ครัวเรือนเพื่อศึกษาความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและเลือกกลุ่มเป้าหมายจากผู้นำชุมชน ปรารักษ์ชาวบ้าน ชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำ จำนวน50 คน โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย การระดมสมองเพื่อศึกษารูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและชุมชนจากฐานทรัพยากรธรรมชาติผลการวิจัยได้ข้อสรุปดังนี้

ศักยภาพของชุมชนด้านความมั่นคงทางอาหาร ชุมชนสามารถพึ่งตนเองด้านอาหารจาก 3 แหล่ง คือ 1) อาหารในบ้าน ครัวเรือนสามารถผลิตอาหารเองโดยใช้วัตถุดิบในชุมชน 2) แหล่งอาหารจากน้ำ และ 3) แหล่งอาหารจากป่าชุมชน ได้แนวทางสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนมีปัจจัยสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ความสามารถในการหาอาหารมารับประทานได้ (มีอาหารอย่างเพียงพอสม่ำเสมอ) การเข้าถึงอาหารของครัวเรือน (มีแหล่งทรัพยากรเพียงพอที่ทุกครัวเรือนจะหาอาหารได้) และการใช้ประโยชน์จากอาหาร (มีความรู้และวิธีการที่จะใช้ประโยชน์จากอาหาร รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งอาหารในน้ำและป่าไม้อย่างถูกสุขอนามัย) การอนุรักษ์ พื้นฟู เพื่อให้มีแหล่งอาหารอย่างเพียงพอ คนในชุมชนมีแนวปฏิบัติร่วมกัน คือ ช่วยกันดูแลรักษาแหล่งอาหารของชุมชน ไม่ทิ้งขยะลงแหล่งน้ำไม่ตัดไม้ทำลายป่า ปลุกผักเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง ไม่จับปลาในฤดูวางไข่ ช่วยกันรักษารักษาทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้เสื่อมโทรม ใช้ชีวิตแบบพอเพียง ปลูกจิตสำนึก ปลูกป่าทดแทน การส่งเสริมให้คนในชุมชนลดการใช้สารเคมี เพื่อคำนึงถึงความยั่งยืนทางระบบนิเวศและปลอดภัยต่อสุขภาพในอนาคต เช่น ลดการใช้สารเคมีเก็บผลผลิตให้ตัวเองได้บริโภคอย่างเพียงพอ และเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกเองในฤดูถัดไป และมีการสืบทอดประเพณีสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน เพื่อแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนอาหารกันในชุมชน

คำสำคัญ : ความมั่นคงทางอาหาร, การพึ่งตนเอง, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Lecturer of Economic Science Program, Rajabhat Mahasarakham University;

Corresponding email :aui.thanyachanok@gmail.com

²รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาการบริหารการเงิน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Associate Professor of Final Management Program, Rajabhat Mahasarakham University.

Abstract

This study is mixed methods research by using participatory rural appraisal (PRA) research, the sample was selected with purposive sampling living in Nong Mek Sub-District, Nachueak District, MahaSarakham consisted of 400 households, to study household food security and select target groups from community leaders, folk philosopher 50 villagers use forest and water. The methods are group meeting and brainstorming, to study the model of food security of households and communities from the natural resource base.

The results are as follows: analyze the risk factors, vulnerability and potential of the food security community. The community is self-reliant on food from three food sources consisted of 1) in the home, households can produce their own food using community ingredients. 2) Food source from water and 3) food source from the forest. The food security of the household has three main components: 1) the ability to find food. (With adequate food), 2) Access to the food of the household (Sufficient resources for all households to find food) and 3) the use of food (With knowledge and how to take advantage of food, including access to sanitation and water resources) the conserve and restore sufficient food sources. People in the community have a common practice it helps to maintain the food source of the community. Do not dispose of wastewater. Not deforestation eats vegetables. No fishing in the spawning season. Help keep the natural resources from deteriorating. The lives sufficiently, cultivate a sense of reforestation, encourage people in the community to reduce the use of chemicals, address ecological sustainability and safety in the future, such as reducing the use of chemicals. Keep your own produce sufficient. The seeds are planted in the next season and tradition to generation generations and to share or exchange food in the community.

Keywords : Food Security, Self-sufficiency, Philosophy of Sufficiency Economic

บทนำ

ความมั่นคงทางอาหารเป็นปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่หลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญ ประเด็นปัญหาดังกล่าวเป็นความท้าทายในการเร่งพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของประชากรในประเทศและประชากรทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนาที่ปัญหานี้กำลังทวีความรุนแรงมากขึ้นอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศการเกิดวิกฤตด้านพลังงานความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและการให้ความสำคัญของการผลิตพืชอาหารลดลงเน้นการผลิตพืชพลังงานมากขึ้นจึงทำให้ราคาพืชอาหารสูงขึ้นจนทำให้ประชากรที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ (Nanthakarn Jansorn. 2014)

ความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติได้แก่ ความพอเพียง (Availability) ของปริมาณอาหารความพอเพียง การเข้าถึง (Access) ทรัพยากรของบุคคลอย่างเสมอภาคการใช้ประโยชน์ (Utilization) ด้านอาหารที่สะอาดและถูกสุขอนามัยและมีเสถียรภาพ (Stability) ทางอาหารประชาชนครัวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา (Sustainable Agriculture Foundation (Thailand). 2011)

ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและอาหารสามารถผลิตอาหารได้ในปริมาณเพียงพอต่อความต้องการภายในประเทศและสามารถผลิตอาหารส่งเป็นสินค้าออกไปขายยังประเทศต่างๆทั่วโลกศักยภาพของประเทศไทยในการพึ่งพาตนเองทางด้านอาหาร (Self-reliance) ที่สั่งสมมานานหลายทศวรรษจากวิถีการผลิตที่มีความสมดุลกับระบบนิเวศน์ทำให้ผลิตอาหารบริโภคได้ตลอดทั้งปีและส่งผลให้ประเทศไทยไม่เคยประสบกับภาวะการขาดแคลนอาหารทำให้ประเด็นความมั่นคงทางอาหารไม่เคยปรากฏเป็นสาระสำคัญอย่างเด่นชัดในกรอบนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาของประเทศไทยกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ได้มีการมุ่งส่งเสริมการพัฒนาทั้งในระดับมหภาคด้วยการบรรจุประเด็น “ความมั่นคงทางอาหาร” ซึ่งเป็นการเพิ่มความสำคัญแก่ความมั่นคงทางอาหารและภาคการเกษตรต่อจากการนำ **“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”** เข้าเป็นนโยบายของการพัฒนาประเทศไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 และส่งเสริมการพัฒนาในองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งระบบราชการและปัจเจกชนแนวทางการกล่าวเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่จะทำให้ไทยสามารถรับมือกับผลกระทบจากภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต (Office of the National Economic and Social Development. 2012) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Wipaphan Upanisakorn and Natnalin Upanisakorn. 2017 : 81)

ปัจจัยที่เป็นความกังวลต่อสถานการณ์การเกษตรและความมั่นคงอาหารของไทยคือ (1) ภาวะความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติแหล่งที่เป็นธนาคารอาหาร (Food Bank) ตามธรรมชาติของคนชนบทขาดหายไปและมีต้นทุนในการเข้าถึงแหล่งอาหารที่จำเป็นของครัวเรือนสูงขึ้นความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลายและจำนวนแหล่งทรัพยากร (Stock) ของทรัพยากรธรรมชาติหดหายไปเป็นจำนวนมาก มลภาวะทางน้ำขยายตัวสร้างผลกระทบต่อแหล่งน้ำตามธรรมชาติและคุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรมส่งผลกระทบต่อการผลิตทางการเกษตรการหดตัวของพื้นที่ป่าไม้สร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมของการผลิตอาหารในชนบท (2) การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศเพิ่มความเสี่ยงที่พืชผลจะเสียหายมากขึ้นในวงกว้างยิ่งขึ้นการขาดแคลนน้ำพร้อมกับภัยน้ำท่วมจะรุนแรงยิ่งขึ้น (3) การขยายตัวทางเศรษฐกิจภาคเกษตรที่ผ่านมาก่อเกิดจากการขยายตัวของการใช้ทรัพยากรมากกว่าการเพิ่มศักยภาพของการใช้ทรัพยากรเพราะการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ผ่านมาก่อเกิดจากการเพิ่มปริมาณ (จำนวน) ของปัจจัยการผลิตเป็นหลักโดยไม่ได้เน้นถึงการเพิ่มคุณค่าเชิงนวัตกรรมของสินค้ารวมถึงการตระหนักถึงคุณภาพของปัจจัยที่ใช้ให้มีศักยภาพการผลิตที่สูงขึ้นเมื่อตลาดมีการแข่งขันมากขึ้นในอนาคตจะทำให้การผลิตหลายอย่างของไทยไม่สามารถแข่งขันภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดจะทำให้แนว

ทางการผลิตแบบเดิมมีผลิตภาพลดลงและส่งผลกระทบต่อเพิ่มขึ้นของต้นทุนการผลิต (Somporn Issawalanon. 2014)

จากการเปิดเวทีประชาคมในวันที่ 11 สิงหาคม 2559 และวันที่ 7 กันยายน 2559 ระหว่างนักวิจัยผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเม็ก ผู้นำชุมชน แกนนำชาวบ้าน ตัวแทนเกษตรกร ตัวแทนกลุ่มอาชีพ ทั้ง 20 ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับปัญหา ความต้องการ และสภาพทั่วไปของชุมชน และหารือถึงแนวทางในการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น พบว่าบริบทของป่าทั้งหมด เป็นป่าหนาที่บและมีพืชพันธุ์ต่างๆชนิดซึ่งล้วนแล้วมาจากอดีตถึงปัจจุบัน แต่ได้หายไปหรือลดลงอย่างต่อเนื่องรวมทั้งการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างไม่รู้ค่าสัตว์ป่าเหลือน้อย เช่น กิ้งก่า แย้ มดแดง เกิดจากการบุกรุกพื้นที่ป่าทำให้ที่อยู่อาศัยของ “พืชและสัตว์ลดน้อยลงกว่าเดิม” พืชสมุนไพรภายในป่าลดน้อยลง เช่น ตูบหมูป ต้นกระเจียว ปลาไหลเผือก สมอ มะขามป้อม ส้มป่อย แต่เดิมพืชสมุนไพรในป่าชุมชนมีจำนวนมาก แต่จากการบุกรุกป่า และการนำไปใช้ประโยชน์ แต่ไม่มีการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูเอาไว้ (ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม)

จากประเด็นปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญในการการสร้างความมั่นคงทางอาหารบนฐานทรัพยากรทางธรรมชาติและทุนทางสังคมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน และสามารถสร้างอาหารในครัวเรือนที่ โดยการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ได้อย่างเหมาะสม ให้มีอาหารบริบูรณ์เหมือนดังเดิม เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้มีความมั่นคงทางอาหารที่เพียงพอและปลอดภัยในการดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืนโดยในระยะแรกศึกษาแหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนและชุมชนการพึ่งตนเองด้านอาหารของครัวเรือนและชุมชนจากฐานทรัพยากรธรรมชาติปัจจัยเสี่ยงความเปราะบางและศักยภาพของชุมชนในด้านความมั่นคงทางอาหารและศึกษารูปแบบการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน และรูปแบบการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและชุมชนจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ทั้งเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามและเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการวิจัยการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal - PRA) มีประชากรทั้งหมด 20 หมู่บ้าน 1,576 ครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจงในเขตพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 400 ครัวเรือนเพื่อศึกษาความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและเลือกกลุ่มเป้าหมายจากผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำ จำนวน 50 คน โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Group Meeting) การระดมสมอง (Brainstorming) เพื่อศึกษารูปแบบการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและชุมชนจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถามมีลักษณะแบบปลายปิดและปลายเปิดเพื่อสอบถามข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวกับหัวข้อการพึ่งตนเองด้านอาหารของครัวเรือนและชุมชนจากฐานทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งที่มาของอาหารของครัวเรือนและชุมชนสถานการณ์พึ่งตนเองด้านอาหารความพอเพียง ความปลอดภัยด้านอาหาร
2. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi- Structure Interview: SSI) เป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้สัมภาษณ์ทำการสร้างประเด็นในการสัมภาษณ์.บริบทพื้นที่ ทรัพยากรของพื้นที่
3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้การสังเกต และผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการสังเกตวิถีชีวิตของครัวเรือนในแต่ละช่วงของเวลา รวมไปถึงบทบาทภายในชุมชน ที่ผู้สังเกตเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือคลุกคลีอยู่ในชุมชน ผู้ที่เราสังเกต
4. การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) ผู้วิจัยได้จัดเวทีสนทนากลุ่มชุมชน ที่ผู้วิจัยรวบรวมเก็บมาได้จากครัวเรือนนั้น เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้และช่วยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม โดยให้ชาวบ้านพูดคุยและช่วยกันระดมปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อหาแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือของแบบสอบถามผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน และทดสอบความเที่ยง (Reliability) เท่ากับ 0.88 และมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ประสานงานกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำชุมชนเพื่อประสานงานในเรื่องของการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณกระจายทั้ง 20 หมู่บ้าน โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับครัวเรือนใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 การหาแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารบนฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในระดับครัวเรือนใช้การสัมภาษณ์กลุ่มจำนวน 5 ครั้งมีผู้เข้าร่วมรวม 50 ครัวเรือนเกี่ยวกับแนวทางในการสร้าง อนุรักษ์และพัฒนาแหล่งอาหารบนฐานทรัพยากร และนำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อจัดทำร่างแนวทางในการอนุรักษ์ และทำการจัดเวทีชุมชนระดมความคิดเห็นของประชาชนในชุมชน เพื่อหารูปแบบในการสร้างความมั่นคงทางอาหารบนฐานทรัพยากรธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อนำไปสู่วางแผนการดำเนินงานที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทชุมชน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยรูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม สรุปได้ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทของชุมชน

1. สภาพภูมิประเทศขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเม็กเป็นที่ราบสลับที่ดอนและคลื่นลอนตื้นหรือที่ราบที่มีความสูงต่ำตั้งแต่ 1 – 10 เมตรตำบลหนองเม็กมีขนาดพื้นที่ตำบลประมาณ 99,742 ไร่หรือ 62.17 ตารางกิโลเมตรส่วนหนึ่งของพื้นที่ตำบลเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตปฏิรูปที่ดินประมาณ 8,619 ไร่ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลประกอบอาชีพทางการเกษตรดังนั้นพื้นที่ตำบลบางส่วนจึงใช้เป็นพื้นที่การเกษตรประมาณ 28,245 ไร่

มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 20 หมู่บ้านได้แก่ บ้านกุดน้ำใส บ้านหนองมะเขือ บ้านหนองเม็ก บ้านอุโป บ้านหนองแฮ บ้านหมากหม้อ บ้านเหล่าอีหมัน บ้านหนองม่วง บ้านหนองเลา บ้านชาดน้อยบ้านแฮดน้อย บ้านหนองแห่น บ้านโนนเกษตร บ้านเหล่าเหนือ บ้านน้ำอ้อม บ้านหนองเหล็ก บ้านเม็กใหม่พัฒนา บ้านหนองเลาพัฒนา บ้านห้วยค้อ บ้านหนองเลิง มีประชากรทั้งสิ้น 6,675 คนเป็นชาย 3,344 คนหญิง 3,331 คน

2. สภาพเศรษฐกิจประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพด้านเกษตรกรรมคือทำนาเมื่อหลังฤดูเก็บเกี่ยวจึงมีการประกอบอาชีพเสริมและส่วนหนึ่งเข้าทำงานในเมือง (คนหนุ่มสาว) ส่วนหนึ่งประกอบอาชีพเสริมหลังฤดูเก็บเกี่ยวเช่นปลูกล้มสำหรับปลูกหลังอ้อยถั่วลิสงแตงโมข้าวโพดและนอกจากนั้นยังมีการรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเช่นกลุ่มทอผ้าไหมกลุ่มข้าวกล้องซึ่งถือเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของตำบลหนองเม็ก พืชเศรษฐกิจได้แก่ ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ยูคาลิปตัส กลุ่มอาชีพในตำบลหนองเม็กได้แก่ กลุ่มปุ๋ยหมักชีวภาพกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม กลุ่มเลี้ยงโคพื้นเมืองหน่วยธุรกิจ ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล โรงแรม 1 แห่ง บั่มน้ำมันขนาดใหญ่ 1 แห่ง บั่มหลอด 6 แห่งร้านอาหาร 3 แห่งโรงงานอุตสาหกรรม 1 แห่ง โรงสีข้าว 28 แห่งป่าไม้ 3,190 ไร่

3. สภาพทางสังคม ด้านการศึกษา มีโรงเรียนขยายโอกาส 1 แห่ง โรงเรียนประถมศึกษา 4 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 5 แห่งมีวัดจำนวน 8 วัด 1 สำนักสงฆ์ สถานือนามัย 1 แห่ง แหล่งน้ำสาธารณะประโยชน์ ได้แก่ ลำห้วยเลา ห้วยลำพังชู อ่างเก็บน้ำห้วยค้อ ฝาย 18 แห่ง สระน้ำ 15 แห่ง

จากผลการเปิดเวที จัดสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับปัญหา ความต้องการ และสภาพทั่วไปของชุมชน และหารือถึงแนวทางในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น พบว่า บริบทของป่าทั้งหมด เป็นป่าหนาที่บและมีพืชพันธุ์นานาชนิดซึ่งล้วนแล้วมาจากอดีตและปัจจุบัน แต่ได้หายหรือลดลงอย่างมากรวมทั้งการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างไม่รู้ค่าสัตว์ป่าเหลือน้อย เช่น กิ้งก่า แยมดแดง เกิดจากการบุกรุกพื้นที่ป่าทำให้ที่อยู่อาศัยของ “สัตว์ลดน้อยลงกว่าเดิมเทียบไม่ได้เลยจากอดีต – ปัจจุบัน” พืชสมุนไพรภายในป่าลดน้อยลง เช่น ตูบหมูป ต้นกระเจียว ปลาไหลเผือก สมอ มะขามป้อม ส้มป่อย แต่เดิมพืชสมุนไพรในป่าชุมชนมีจำนวนมาก แต่จากการบุกรุกป่า และการนำไปใช้ประโยชน์ แต่ไม่มีการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูเอาไว้ทำให้พืชสมุนไพรชนิดต่างๆเริ่มลดน้อยลงรวมทั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าโดยใช้ป่าเป็นที่ทำมาหากินเพียงคนเดียวหรือใช้พื้นที่ ที่ไม่ใช่ของตนเอง ประกอบธุรกิจ เช่น ปลูกล้ม ฯลฯ ปัญหาที่น่าสนใจไม่เพียงพต่อการเกษตรพืชทางการเกษตรเสียหายหากปีใดฝนน้อย ฝนทิ้งช่วง ทำให้น้ำในแหล่งน้ำตามธรรมชาติตื้นเขิน และแห้งขอด ชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ และในการทำการประมงในแหล่งน้ำ มีชาวบ้านจากภายนอก เข้ามาจับสัตว์น้ำโดยใช้เครื่องมือที่ไม่เหมาะสม ทำให้สัตว์น้ำบางชนิดเริ่มหายากขึ้น พันธุ์ปลาต่างๆลดน้อยลง แหล่งอาหารภายในชุมชนที่มีอยู่ ผลิตได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน จึงต้องซื้อจากภายนอก รวมถึงค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของลูกหลานที่เข้าไปเรียนในเมือง อีกทั้งชาวบ้านขาดเงินทุนจากการประกอบอาชีพการเข้าถึงแหล่งเงินทุนต่างๆยังมีโอกาสเข้าถึงได้น้อย และ

จากการที่ชาวบ้านทำการเกษตรและมีการลงทุนในปัจจัยผลผลิตที่สูง แต่ราคาขายกลับคั่งทุน หากปีใดฝนทิ้งช่วงไม่ได้ผลผลิต ชาวบ้านก็ขาดทุน ต้องไปกู้ยืมจากแหล่งทุนต่างภายนอกพื้นที่ ทำให้เป็นหนี้สะสมไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

ระยะที่ 2 ศึกษาแหล่งที่มาของอาหารและการพึ่งตนเองด้านอาหารของครัวเรือนปัจจัยเสี่ยงความเปราะบาง และศักยภาพของชุมชนผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คนในการดำเนินการวิจัยในระยะที่ 2 ผลปรากฏดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 59.00 มีสถานภาพสมรส ร้อยละ 85.00 มีอายุอยู่ในช่วง 41-50 คิดเป็นร้อยละ 35.50 การศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ร้อยละ 33.00 และประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม คิดเป็นร้อยละ 68.25
2. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.15 คนจำนวนแรงงานในครัวเรือน 2.62 คน รายได้ต่อครัวเรือน/เดือน 7,530.75 บาท รายจ่ายของครัวเรือน/ต่อเดือน 5,674.25 บาท รายจ่ายค่าอาหาร/เดือน 1,771.91 บาท

ตารางที่ 1 สภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน

ข้อมูลทั่วไป	$\bar{X}$	S.D.
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	4.15	1.40
จำนวนแรงงานในครัวเรือน	2.62	1.25
รายได้ต่อครัวเรือน/ต่อเดือน	7,530.75	7,864.85
รายจ่ายของครัวเรือน/ต่อเดือน	5,674.25	8313.99
รายจ่ายค่าอาหาร/เดือน (เฉลี่ยวันละ 96.07 บาท)	1,771.91	55.98

3. แหล่งอาหารที่มาจากธรรมชาติของครัวเรือนส่วนใหญ่มาจากทุ่งนา ร้อยละ 81.25 แหล่งที่มาของอาหารจากการผลิตเองของครัวเรือนมาจากพื้นที่รอบบ้าน (สวนครัว) ร้อยละ 53.75 แหล่งอาหารที่มาจากซื้อขายจากร้านขายของชำ ร้อยละ 43.25 ครัวเรือนผลิตอาหารบริโภคเองร้อยละ 94.75 ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่แน่ใจว่าอาหารที่รับประทานมีสารเคมีตกค้างหรือไม่ ร้อยละ 68.25 สมาชิกในครัวเรือนรับประทานอาหารร่วมกัน 3-4 คน ร้อยละ 56.50 ค่าอาหารต่อวัน 60-100 บาท ร้อยละ 54.00 การพึ่งตนเองด้านอาหารของครัวเรือน พบว่า มีความเพียงพอร้อยละ 90 ซึ่งมีครัวเรือนที่อาหารไม่เพียงพอร้อยละ 10 มีการหาอาหารในแหล่งน้ำเพิ่มร้อยละ 52.50 แหล่งอาหารในชุมชนมีความเพียงพอร้อยละ 80.50

ระยะที่ 3 ศึกษารูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนอย่างยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัย ได้ทำการศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้แก่ การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Group Meeting) การระดมสมอง (Brainstorming) และการสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งจากผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนอย่างยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยเสี่ยงความเปราะบางและศักยภาพของชุมชนด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลหนองเม็ก

1.1 การพึ่งตนเองด้านอาหารครัวเรือนการผลิตอาหารเองหรือการหาจากธรรมชาติ มีแหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์ดินอุดมสมบูรณ์และมีที่ทำกินอย่างเพียงพอ เน้นการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายในชุมชน มีการปลูกอยู่ปลูกกินในสวนครัว มีข้าวกิน มีแหล่งน้ำ มีที่ทำนา มีที่ทำไร่ มีแหล่งอาหารในน้ำที่อุดมสมบูรณ์ เช่น กบ เขียด ปลา หอย กุ้ง แมลงต่างๆ เทา สายบัว ผักและข้าวผลิตเองได้ และหาเองตามธรรมชาติ ในป่า เช่น ผักอีลอก ผักสาบ ผักต้ว ลูกหวดข่า ลูกตาโก แมงจันูน แยม กระปอม ไข่มดแดง แมงป่องข้าง เห็ดกอก เห็ดโคก เห็ดผึ้ง เห็ดระโงก เห็ดโคน เห็ดถ่าน เห็ดหน้าแหล่ เห็ดเผาะรวมทั้งวัตถุดิบทำอาหารได้มาจากการซื้อขาย การมีข้าวพอกินจนถึงฤดูเก็บเกี่ยวในปีถัดไป มีอาหารจากธรรมชาติเพียงพอให้คนในชุมชนเก็บกินตลอดฤดูแล้ง

1.2 ความเพียงพอของอาหารในการบริโภค จึงเน้นที่การมีข้าวหรืออาหารกินเพียงพอตลอดปี การมีข้าวกิน มีผัก สมุนไพร และอาหารรวมทั้งรายได้จากป่าอย่างเพียงพอตลอดปี พออยู่พอกิน หรือพึ่งพาตนเองได้ทั้งระดับครอบครัวและชุมชน การพึ่งพาอาหารจากธรรมชาติ ทั้งการหาอาหารจากป่า จากแหล่งน้ำ ผืนดิน ในไร่นา ที่มีอาหารเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ทั้งป่า แหล่งน้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง และที่ดินในไร่นา ซึ่งมีพืชผักที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และแมลงบางชนิดอาศัยอยู่ทำให้มีอาหารเพียงพอตลอดทั้งปี

1.3 ความปลอดภัยด้านอาหาร และคุณค่าทางโภชนาการ ชุมชนเน้นผลิตอาหารเอง ไม่ใช้สารเคมี หาสารอาหารได้ ผลิตเองได้ ปลอดภัยต่อสุขภาพ แต่ในบางครั้งครัวเรือนที่บางครั้งขาดแคลนอาจมีการซื้ออาหารจากร้าน ซึ่งครัวเรือนไม่แน่ใจเรื่องความปลอดภัย

2. แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนมีปัจจัยสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ความสามารถในการหาอาหารมารับประทานได้ (มีอาหารอย่างเพียงพอสม่ำเสมอ) การเข้าถึงอาหารของครัวเรือน (มีแหล่งทรัพยากรเพียงพอที่ทุกครัวเรือนจะหาอาหารได้) และการใช้ประโยชน์จากอาหาร (มีความรู้และวิธีการที่จะใช้ประโยชน์จากอาหาร รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งอาหารในน้ำและป่าไม้อย่างถูกสุขอนามัย)

2.1 การมีแหล่งอาหารอย่างเพียงพอ คนในชุมชนช่วยกันดูแลรักษาแหล่งอาหารของชุมชน ไม่ทิ้งขยะลงแหล่งน้ำไม่ตัดไม้ทำลายป่า ขุดลอกคูคลอง ปลูกผักเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง ไม่จับปลาในฤดูวางไข่ ช่วยกันรักษาไม่ให้เสื่อมโทรม รักษาทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง อนุรักษ์และช่วยกันรักษา จับสัตว์น้ำแบบพื้นบ้าน ปลูกจิตสำนึก ปลูกป่าทดแทน ปลอ่ยปลา

2.2 การใช้ประโยชน์จากอาหาร ครัวเรือนในชุมชนมีการจัดการแหล่งทำกินไม่ให้เสื่อมโทรม โดยการใส่ปุ๋ยบำรุงดิน ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ลดการใช้สารเคมี ปลูกพืชระยะสั้นเพื่อปรับปรุงดิน ปลูกพืชหมุนเวียน ไม่ทิ้งขยะช่วยกันดูแลป่าและแหล่งน้ำ อนุรักษ์แหล่งทำกิน

2.3 การเข้าถึงอาหารของครัวเรือนโดยมีแนวปฏิบัติร่วมกันดังนี้

2.3.1 ผลิตอาหารในครัวเรือนอย่างพอเพียงบนที่ดินของตนเองด้วยความยั่งยืน เช่น การปลูกผักสวนครัว ผลไม้ เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงมดแดง

2.3.2 การส่งเสริมให้คนในชุมชนลดการใช้สารเคมี เพื่อคำนึงถึงความยั่งยืนทางระบบนิเวศและปลอดภัยต่อสุขภาพในอนาคต เช่น ไม่ฉีดยาฆ่าหญ้าในนาข้าว ไม่ฉีดยาฆ่าแมลง

2.3.3 มีการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนอาหารกันในชุมชนโดยใช้ประเพณีที่สืบทอดกันสู่รุ่นลูกหลาน (บุญข้าวกรรมบุญข้าวจี บุญผะเหวด) รวมทั้งการแลกเปลี่ยนอาหารของชุมชนและระหว่าง

ชุมชน เช่น มีการขอแลกเปลี่ยนแบ่งกันกินในชุมชนได้มาจากจากการช่วยเหลือ แบ่งปันกันกินในชุมชน ทั้งระหว่างครอบครัว และผ่านงานบุญของชุมชนในยามขาดแคลนอาหาร การแบ่งปันอาหารในเครือญาติ หรือการยืมเงินเพื่อซื้ออาหาร รวมทั้งบุญประเพณีของชุมชนที่มีการบริจาคข้าวข้าววัด หรือการเลี้ยงอาหารในชุมชน โดยแต่ละครัวเรือนทำอาหารไปทำบุญที่วัด

2.3.4 เก็บผลผลิตให้ตัวเองได้บริโภคอย่างเพียงพอ และเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกเองในฤดูถัดไป

2.3.5 สิทธิและการเข้าถึงอาหารตามธรรมชาติ ทุกคนต้องอนุรักษ์ร่วมกัน ไม่ทำลายแหล่งอาหารของชุมชนวางแผนทางในการอนุรักษ์และพัฒนาจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน สร้างให้เกิดความตระหนักในการเป็นเจ้าของร่วมกัน

สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือกจังหวัดมหาสารคามสามารถวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงความเปราะบางและศักยภาพของชุมชนด้านความมั่นคงทางอาหาร คือชุมชนสามารถพึ่งตนเองด้านอาหารที่มาจากแหล่งอาหาร 3 แหล่ง คือ 1) อาหารในบ้าน ครัวเรือนสามารถผลิตอาหารเองโดยใช้วัตถุดิบในชุมชน ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงไก่ เป็ด หมู วัว กบ ปลา เป็นต้น 2) แหล่งอาหารจากน้ำ เช่น กบ เขียด ปลา หอย กุ้ง แมลงต่างๆ เทา สายบัว และ 3) แหล่งอาหารจากป่า เช่น ผักอีลอก ผักสาบ ผักต้ว ลูกหวดข่า ลูกตาไก แมงจินูน แยม กระบอม ไข่เม็ดแดง แมงป่องข้าง เห็ดกอก เห็ดโค เห็ดผึ้ง เห็ดระโงก เห็ดโคน เหินถ่าน เห็ดหน้าแหล่ เห็ดเผาะ ชุมชนได้แนวทางสร้างความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนมีปัจจัยสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ความสามารถในการหาอาหารมารับประทานได้ (มีอาหารอย่างเพียงพอสม่ำเสมอ) การเข้าถึงอาหารของครัวเรือน (มีแหล่งทรัพยากรเพียงพอที่ทุกครัวเรือนจะหาอาหารได้) และการใช้ประโยชน์จากอาหาร (มีความรู้และวิธีการที่จะใช้ประโยชน์จากอาหาร รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งอาหารในน้ำและป่าไม้อย่างถูกสุขอนามัย) การอนุรักษ์ พันธุ์ เพื่อให้มีแหล่งอาหารอย่างเพียงพอ คนในชุมชนมีแนวปฏิบัติร่วมกัน คือ ช่วยกันดูแลรักษาแหล่งอาหารของชุมชน ไม่ทิ้งขยะลงแหล่งน้ำไม่ตัดไม้ทำลายป่า ขุดลอกคูคลอง ปลูกผักเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง ไม่จับปลาในฤดูวางไข่ ช่วยกันรักษาไม่ให้เสื่อมโทรม รักษาทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง อนุรักษ์และช่วยกันรักษา จับสัตว์น้ำแบบพื้นบ้าน ปลูกจิตสำนึก ปลูกป่าทดแทน ปลอยปลา การส่งเสริมให้คนในชุมชนลดการใช้สารเคมี เพื่อคำนึงถึงความยั่งยืนทางระบบนิเวศและปลอดภัยต่อสุขภาพในอนาคต เช่น ไม่ฉีดยาฆ่าหญ้าในนาข้าว ไม่ฉีดยาฆ่าแมลงเก็บผลผลิตให้ตัวเองได้บริโภคอย่างเพียงพอ และเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกเองในฤดูถัดไป มีการสืบทอดประเพณีสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน (บุญข้าวกรรม บุญข้าวจี บุญเผวด) เพื่อแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนอาหารกันในชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

การพึ่งตนเองด้านอาหารของครัวเรือนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติในเขตพื้นที่ตำบลหนองเม็ก ครัวเรือนสามารถการพึ่งตนเองด้านอาหารด้วยการผลิตอาหารเองหรือการหาจากธรรมชาติ มีแหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์ มีทั้งน้ำ (อ่างเก็บน้ำห้วยค้อ ลำพังซู่) ป่าชุมชน (โคกดินแดง หนองสองห้อง หนองม่วงดอนแฮด) ดินอุดมสมบูรณ์และมีที่ทำกินอย่างเพียงพอมีรายจ่ายค่าอาหารเฉลี่ย 1,771.91 บาท/

ครัวเรือน (60-100บาท/วัน) ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่ต่ำมาก เนื่องจากครัวเรือนส่วนใหญ่มีการหาอาหารจากแหล่งอาหารที่มาจากธรรมชาติ เช่น ฟุงนา ป่า ลำคลอง และสามารถผลิตอาหารเองในครัวเรือนมีการปลูกสวนครัว เมื่อบางวันไม่สามารถหาอาหารจากธรรมชาติแล้วจึงซื้อขายจากร้านขายของชำ ซึ่งครัวเรือนไม่แน่ใจว่าอาหารที่ซื้อมารับประทานมีสารเคมีตกค้างหรือไม่ ดังนั้นการพึ่งตนเองด้านอาหารของครัวเรือนส่วนใหญ่จึงพึ่งพิงอาหารจากธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่อื่นๆ (Suthanee Maliphan. 2009; Piyanart Imdee. 2004 ; Surachai Raksachart. 2002) พบว่า ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติมีผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

ความเพียงพอ การเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากอาหารของชุมชนการมีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ ผักและข้าวผลิตเองได้ และหาเองตามธรรมชาติ รวมทั้งวัตถุดิบทำอาหารได้มาจากการซื้อและหา การมีข้าวพอกินจนถึงฤดูเก็บเกี่ยวในปีถัดไป มีอาหารจากธรรมชาติเพียงพอให้คนในชุมชนเก็บกินตลอดฤดูแล้งมีอาหารที่ปลอดภัยทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ร่วมกัน สอดคล้องกับ Songsiri Wichiranon (2012) พบว่า ความสามารถในการพึ่งตนเองด้านอาหารชาวใต้มีอาหารอย่างเพียงพอ และสามารถนำอาหารและทรัพยากรอาหารมาใช้ในการวิถีชีวิตทุกๆด้าน โดยเฉพาะนำมาประกอบอาหารและยา ซึ่งเป็นการยืนยันแนวคิดความมั่นคงทางอาหารที่ประกอบด้วย การมีอยู่ของอาหาร การเข้าถึงอาหารและการใช้ประโยชน์ **ในขณะเดียวกัน** The Sustainable Agriculture Foundation (Thailand) (2011) พบว่า อาหารจากฐานทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีความมั่นคงทางอาหาร และเป็นแหล่งอาหารของครัวเรือนยากจน เช่น ครัวเรือนไร้ที่ดิน หรือ ครัวเรือนรับจ้าง เป็นต้น วิถีชีวิตของครัวเรือนและชุมชนเป็นวิถีของการหาอยู่หากิน ควบคู่กับการผลิตทางการเกษตรเชิงพาณิชย์ และการรับจ้างทั้งในและนอกภาคเกษตรเพื่อให้ได้รายได้สำหรับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ในบางชุมชน ครัวเรือนเกษตรกรบริโภคอาหารที่หามาได้จากฐานทรัพยากรธรรมชาติ และการผลิตเพื่อการบริโภคของครัวเรือน มากกว่าการซื้อกิน

ดังนั้นเพื่อเป็นการฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งอาหารให้ชุมชนอย่างยั่งยืน ชุมชนมีการสร้างแนวปฏิบัติร่วมกัน คนในชุมชนช่วยกันดูแลรักษาแหล่งอาหารของชุมชนช่วยกันดูแลรักษาแหล่งอาหารของชุมชน ไม่ทิ้งขยะลงแหล่งน้ำไม่ตัดไม้ทำลายป่า ขุดลอกคูคลอง ปลูกผักเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง ไม่จับปลาในฤดูวางไข่ ช่วยกันรักษาไม่ให้เสื่อมโทรม รักษาทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ชีวิตแบบพอเพียง อนุรักษ์และช่วยกันรักษา จับสัตว์น้ำแบบพื้นบ้าน ปลูกจิตสำนึก ปลูกป่าทดแทน ปลอยปลา การส่งเสริมให้คนในชุมชนลดการใช้สารเคมี เพื่อคำนึงถึงความยั่งยืนทางระบบนิเวศและปลอดภัยต่อสุขภาพในอนาคต เช่น ไม่ฉีดยาฆ่าหญ้าในนาข้าว ไม่ฉีดยาฆ่าแมลงเก็บผลผลิตให้ตัวเองได้บริโภคอย่างเพียงพอ และเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกเองในฤดูถัดไป มีการสืบทอดประเพณีสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน (บุญข้าวกรรม บุญข้าวจี บุญเผวด) เพื่อแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนอาหารกันในชุมชนสอดคล้องกับ Thananchai Mungjit, Bumpen Keowan and Benchamas Yooprasert (2011) ได้ทำการศึกษาแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางอาหารบ้านแม่สุริน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า บริบทชุมชนบ้านแม่สุรินมีวิถีชีวิตผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้งคนไทยใหญ่ คนเมือง และคนกะเหรี่ยง ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก มีความสัมพันธ์ที่แนบชิดกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แหล่งที่มาของอาหารประกอบด้วย จากการผลิต จากแหล่งธรรมชาติ และจากหัวไร่

ปลายนา จากการซื้อ และการแบ่งปัน หรือทางวัฒนธรรมประเพณี แต่แหล่งอาหารที่มีความสำคัญกับชุมชนคือแหล่งอาหารจากทรัพยากรธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรมีการนำรูปแบบที่ได้ ไปพัฒนาทดลองใช้ แล้วติดตามประเมินผล หรือการพัฒนาต่อยอดงานวิจัยให้เกิดการพัฒนาและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ได้จริง

1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเม็กควรนำรูปแบบที่ได้ ไปพัฒนาต่อยอด โดยการนำไปบรรจุเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่น เพื่อจะได้พัฒนาและสนับสนุนงบประมาณบางส่วนในกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพยกระดับ การพัฒนาพื้นที่ให้สามารถเป็นแหล่งอาหารให้ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงในเขตอำเภอนาเชือก ให้องค์ความรู้สมัยใหม่แก่ชุมชน การพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการ การผลิต การตลาด เพื่อเป็นแหล่งอาหารได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน (วช.) เพื่อศึกษาค้นคว้าให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เสริมพันธกิจสถาบันวิชาการได้นำองค์ความรู้ไปช่วยหนุนเสริมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาเชิงพื้นที่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Nanthakarn Jansorn. (2014). "Thailand Food Security". *Academic Articles : Office of the Secretariat of the Senate*, 4 (2) January 2014.
- Office of the National Economic and Social Development. (2012). *National Economic and Social Development Plan Vol. 11 : 2012-2016*. [Online] From : <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid395> [4March 2012]
- Piyanart Imdee (2004). *Food Security of Rural Community : a Case Study of Pa-Kha Village, Suak Sub-District, Muangnan District, Nan Province*. Master of Community Development Thesis : Thammasat University.
- Somporn Issawalanon. (2014). "Agriculture and Food Security Threats and Solutions." The Special lecture on stage of "The Local Community is the Leader in Innovation and Management." 2 March 2014 at BITEC Convention Center, Bangkok.

- Songsiri Wichiranon. (2012). "The Way of Life and Local Food Security in the Southern Part". *RMUTP Research Journal*, 8 (1) : January-June 2012
- Surachai Raksachart. (2002). *Food Security of Maginalized People : Consumption Patterns and Sournce of Food Selected Households in a Karen Community, Western Thailand*. Master of Science Thesis : Chiang Mai University.
- Sustainable Agriculture Foundation (Thailand). (2011). "Report on Food Security Indicators" *Sustainable Agriculture Foundation (Thailand) under Agricultural and Food Crisis Driven Projects according to Resolution of National Health Assembly 2008*. Bangkok : Sustainable Agriculture Foundation (Thailand)
- Suthanee Maliphan. (2009). *Food security of Luawa, Ban Pakham, Borkue District, Nan Province*. Master of Arts Thesis : King Mongkut's University of Technology Thonburi
- Thananchai Mungjit, Bumpen Keowan and Benchamas Yooprasert. (2010). "Potential Strengthen Guidelines of Food Security in Mae Surin Village, Khun Yuam District, Mae Hong Son Province". *The 2nd STOU Graduate Research Conference : Sukhothai Thammathirat Open University*
- Wipaphan Upanisakorn and Natnalin Upanisakorn. (2017). "The Approach for Developing Community's Morality Based Philosophy of Sufficiency", *Journal of Research and Development Institute, Rajabhat Maha Sarakhm University*, 4 (1) :January-June 2017, p. 79-96